

egitea inoiz. Frantsesez *calcul différentiel*. Alemanez *Differentialrechnung*. Inglesez *differential calculus*. Italianoz *calcolo differenziale*. Españolez *cálculo diferencial*.

Batzutan asmatu zuanaren izenetik hartzen da kultur hitza: Frantsesez *jacobien*. Alemanez *jacobische*. Inglesez *jacobian*. Italianoz *giacobino*. Españolez *giacobino*.

Frantsesez *wronskien*. Alemanez *wronski'sch*. Inglesez *wronskian*. Italianoz *wronskiano*. Españolez *wronskiano*.

Esandako adibideetan, latinezko *us* ta *um* bukaerak *u* ipini ta beste aldakuntzik gabe idatzi behar dira. Eztira gureak eta ezkerera gu inor aldatzen hasteko. Hunela izan behar litzakez ba euskaraz:

Abacu, diagramma, punctu, calculu, calculu differenziala, jacobianu, wronskianu.

Errezagoa da kimikaki hiztegia, batez ere kimika organicuarena. *Propil-2-butanu, etanol*, eta abar hizkuntz guztientzat asmatuak diran ezkerero, euskarazkoak dira, euskara be hizkuntz bat baita.

Huna hemen euskarazko kultur-hiztegiaren lehenbiziko hitzak:

Aabam, aah, aaiba, aakendar, aakla, aal, aalendar, aalkhuaba, aalkim, aam, aasmu, aati, abab, ababan...

Eta hunela ehun mila inguru.

Parkatu entzule maiteok, lan sakonago egiteko denborarik ezpaitut izan.

OSKILLASO.

BERMEOKO ARRAINTZALEEN LEKSIKUA

Nire lan onetan Bermeoko herbak erabiliko dodaz. Aolan, asikera asikeratik ikusiko dozue zelakoa dan Bermeotarren leksikua. Orrek ez dau esan gura, Bermeotarrak legez bardin berba egingo dodana. Eurak

asko laburtuten ditue berbak, aditzaren flesiño espezialak daukez eta fonetika naikoa gatxa usetan dabe. Nik neuk berbak oso osorik esango dodaz, eta bizkaiera literarioa erabiliko dot; baiña leksikua Bermeotar utsa izango da jeneralmentean.

Nire lan onek parte bi ditu. Argi ta garbi jakin eragingo deutsuet: lenengoan Bermeoko errealdadea, eta bigarreanean neure eretxia eta neure asmoak errealdade orren aurrean.

Azkenengo sei urteotan era ederra euki dot Bermeoko arraintzaleen eskuerea ikasteko. Sei negutan joan naiz eurokaz Oestafrikara atunetan. Luzaro bizi izan naiz euron artean, eta alegin aundia egin dot euron eskuerea ikasteko. Eskuera bizia; laboratorioan barik, Bermeoko portuan jaio ta azi dana; Bermeoko untzietan eten barik entzun dana, eta guga-naiño berez trasformatuta eldu dana.

Bermeoko arraintzaleak (arrantzaleak, ez arrantzaleak), itxasoan lan egiten dabenak, bi milla ta berreun dira. Euretarike geienak, Bermeon jaiok. Nire ustez, ez dira eunera eltzen kanpotik etorri direan erdaldunak. Bermeotar arraintzaleak beti egiten dabe eskueraz (eskueraz, ez euskeraz). Barkuetan ez da besterik entzuten. Euren arteko erdaldun banakak ez dira orregaitik keixetan. Ze erremedio! Pozik egoten dira eurakaitik noizik noizera egiten direan erderazko konbertsaziño laburra-kaz. Erdaldun batzuk eskueraz ikasten dabe, batezber bere mutil gazteak. Mundakako arraintzale asko Bermeoko enbarkaziñoetan dabilta. Munda-karrak, ba dakizue, erdi galdu egin dabe eskuerea; baiña Bermeora datoazan arraintzaleak laster ikasten dabe eskueraz ondo egiten Bermeo-tarren alboan.

Bi milla arraintzale gau ta egun eskueraz egiten. Joan Bermeoko tabernetara, lamerara (alameda), ziñetara, ta ikusiko dozue. Joan, batez-berere, arraintzaleen Kofradiara; asistidu Junta Jeneral batera. Antxe ikusiko dozue saloi aundi bat, arraintzalez beterik, danak euren profesioño interesak defendidu ta jagoteko listo. Antxe entzungo deutzazue sekretarioari, karreradun bateri, eskueraz berba egiten Bermeoko arraintzaleen problema ekonomiku-sozialen gaiñean.

Baiña ez pentsa gero problema orreek txikiak direanik. Bermeoko igazko arraiñak berreun milloï pezeta balio izan dau. Espaiña guztian baixurako arraintzan Bermeok dauko flotarik aundiena. Urtean baiño urtean barku geiago egiten diardue Bermeotarrak. Barku aundiagoak, ederragoak, modernuagoak. Portuan ez dago ainbeste untzirentzako lekuri-k. Portu aundiagoa egin bear da. Edur fabrika kapazagoa. Orretarako dirua bear da. Milloï asko. Gobernuari eskatu bear jako. Problema ekonomiku aundiak.

Euron gaiñean berba egiten dago sekretarioa. Beti eskueraz. Otsean otsean asten dira berba egiten batzarreko arraintzaleak. Beti eskueraz. Eurak ez dauke edozer gauzaren gaiñean berba egiteko difikultaderik. Eskuera da euren herbabidea. Bide erreza, naturala, guztiz egokia. Eurak ez dauke leksiku problemarik. Ez deutse bapere ardura euren leksikua-
ren erroak erbestekoak badira, frutua beti eskualduna da-ta. Euren ustez, euren eskuera ona da, total ona, biziteko eta gizon modernuak izateko balio deuselako.

Orra or eskualdun uri aundi bat. Amalau milla abitanteko uria. Arraintzaleak, euren familiakaz, bederatzi milla-edo dira. Beste guztiak, terrestreak. Kanpotar banaka batzuk izan ezik, erritar guztiak eskueraz dakie, askotan —batezberre terrestreak— erderaz egiñarren.

Onezkero ba daukozue idea jeneral bat, zelako leksikua erabilten daben Bermeotarrak. Orain permitidu eistazue digresioño bat. Bermeoko Kofradiako Batzar Nagusira joan bazeinteze, eta arraintzale bateri Madrilleko Gobernuaren kreditu nabalaren gaiñean berba egiten entzun bazengioe, seguru segurutik entusiasmuz beterik geratuko ziñakee, aren eskuerearen bizitasuna ikusita. Orain barriz, kulturazko batzar onetan, Bermeoko leksiku berorregaz egiñiko nire lan au entzuckeran, zueteriko batzuk bearbada erdi eskandalizatuta zagoze, leksiku ori paperean ipinten atrebidu naizalako. Orra or erreazioño diferente bi fenomeno linguistiku berberaren aurrean.

Eta orain segidu daigun aurrera; eta entzun eizue, sasoa da-ta, zelako leksikua darabillen Bermeotarrak itxasoan dabiltzanean.

Oraintxe urtengo dau Bermeoko portutik Oestafrikarantz «Galarrena» izeneko enbarkazioñoak. Amazazpi lagun dagoz barruan (abordo). Amairu tostarteko ta lau armadore. Euron artean nago neu-bere. Zafatu doguz txikotak. Asi gara barkua desatraketan. Korront aundia dago portuan. Baiña gure patrioiak total ondo egin dau maniobrea; lemazain leberra da, eta gaiñera gure barkua berez da maniobrosoa. (Eskuerazko *leber*, «activo, hábil», ingles *clever*-tik dator).

Urten dogu portutik. Goizeko bederatziak dira. Makiñisteak martxa geiago emon deutso motorrari. Gure untziak asko korrietan dau; korri aundikoa da, abilla da, martxantea da. Euri antza dago. Nordestetik dator aizea. Aize oneri mendebala deituten deutsagu. Atzean itxi doguz Izaro, Matxixako, Billanoa, Galea ta Bilbaoko Abrea. (Billanoa, artikuluagaz ta guzti.)

Amabiak inguruan, eguerdia jaten asi gara. Plato biko bazkaria atara deuskue. Jateko, platerik ez dogu usetan; tenedorerik-bere ez. Norberak bere lapikotxua dauko, eta koillarea. Naikoa da. Gaur, jatekoaren

gaiñetik, kafea emon deuskue. Gozo egon da. Mutillak larguro bota deutso azukerea. Nik neuk tola bete artu dot. (Aluminiozko basoari deituten deutsagu «tola».)

Ordu batetan, Santoñaren parera eldu gara. Kostako atx aundi bateri Fraillepe deituten deutsagu. Kosterrez goaz (atxerrez, kostearen errez, atxen errez, kostatik urre). Ordu bietan bisteratu dogu Sanandere. (Aolan deituten deutsoe Bermeotarrak Montañako uri nagusiari). Aurretik daroagu aizea. Aizearen barrura goaz. Gero ta aize berdeago dakar. Lau barku gatoz alkarren atzetik. Geure enbarkaziñoa dator aizerengo. Gure patroia radiotik berba egiten asi da aizebeetik datozen barkuakaz. «Artxanda» dator aizebeerengo. Beroneri egin deutso lenengo aupadea.

—Ea Anjel, ea emendik. Ea Anjel, ea emendik. Ea entzuten banozu. Arratsaldeon. Zeuretzat.

—Bai, Esteban, bai. Ea zer diñozun. Arratsaldeon. Zeuretzat.

—Ezer-bere ez, Anjel. Arratsaldeon emoteagaitik. Emen goaz ondo. Aize berdetxu au ez balego... Ez dot uste geituko danik baiña. Olan, etzirako itxiko dogu atzean Finisterre. Ea entzun dozun. Zeuretzat.

—Bai, Esteban, bai. Entzun deutsut. Eguraldiagaitik kasurik-bere ez. Ondo goaz. Biar, seguru, kalma zuria eukiko dogu. Emen nabil orain gonioa konprobetan. Txarto ez dago. Baiña, ba dakizu, lengo atunetean gonioagaz apurtxu bat algaretean ibilli gara-ta..., beti ikaratxua. Bueno, Esteban. Probetxu on bat danori. Agur.

—Bai, Anjel, agur.

Arratsaldeko seirak dira. Sasoia da afaltzeko. Lapiko zabal bi atara ditu mutillak. Kubertan jaten dogu jeneralmentean. Afaria baltsutik jaten dogu danok (lapikotik bertatik). Niri aolan gustetan jat geien. «A Jesus» esaten dau arraintzale batek. Auxe da jaten asteko seiñalea. Gero eskaratzera joaten gara kafea artzen. (Berba au —eskaratza— gitxi usetan dogu. Bere ordez koziñea esaten dogu geienetan. Lapikoak irakiten dagozan lekuari, batzuk suetea deituten deutsoe). Gure barkuko eskaratza total da txikia. Ori gorabeera, afalostean antxe batzen gara barruko geienak, ogera joan orduko. Danak dira nire lagun aundiak. Igaz ta igazlenean eurokaz joan naiz Oestafrikara. Itxi eistazue euretariko batzuen presentaziñoa egiten.

Au, nire alboko au, mutilla da. Amalau urte ditu. Datorren atunetean egingo da gizon. (Aienekoa-bere deituten deutsagu. Gauza luzea izango litzake orain espliketea, zegaitik emoten deutsagun izen politt ori).

Beste au barruko zarrena da. Kaiñaberan lan egiten dau. Bederatzi urtegaz asi zan itxasora. Orduan, mutillak maria laurena bakarrik irabazten eben (zerrena, Bermeotarrak esaten daben legez). Gero, maria

erdia irabazten asi zirean. Orain barriz, maria osoa irabazten dabe; gizonak legez, bardin bardin.

Urrengo ori goitarra da, Lekeitiokoa. Urte asko daroaz Bermeon. Guretzako, Bermeo da kostaldearen erdiunea. Bermeotik lesterantz bizi direan arraintzaleak goitarrak dira: Lekeitiarrak, Motrikuarrak, Getariarrak eta abar. Oesterantz bizi direanak barriz, beetarrak dira: Laredotarrak, Santoñarrak eta abar. (Portugesak «leste» deituten deutsoe sortaldeari, Bermeotarrak legez).

Nire aurrean jezarrita dagoan ori sotapatroia da: arraintzale fiña, jasekoa. Patroia, momentu onetan, ez dago emen; kasetan (en el puente) dago. Bera lakorik ez dago iñor barruan: lemazain abilla, inkirnio (arranque) aundikoa, urtxakurra, aundigura bakoa, danon gustukoa.

Eta ni nor naiz? Aita Imanol deituten deuste. Orain sei urte, lengo aldiz Oestafrikarako enbarkatu nintzanean, neure bildur zirean barruko arraintzaleak. Suberte txarra emongo neutsela uste eben danak. Barruko balbea, barkuko patua (hado siniestro) izango nintzala pentsetan eben. Gero, arraintzan asi giñeanean, aldatu egin eben euren uste txarra; gure barkua, Aita Imanol barruan egonarren, lengo besteko subertosoa zan.

Urrengo egunean eguraldi ohea egin euskun. Aizeak asko amor emon eban. Gaur-bere aizeraka goaz (aizearen barrura). Asturiasko mendi altuak ikusten asi gara. «Picos de Europa» deituten deutsee erdaldunak; guk barriz, «Tiñesak». Zeru ertzean merkante aundi bat bisteratu dogu. Doi doi ikusten da, itxasoan autsa dago-ta. Orañarte ez naiz mareatu. Mareaziño onekoa naiz. Baiña biar izango dira kontuak, Finisterretera allegetan gareanean. An ia beti egiten dau eguraldi zantarra. Aurten-bere aolan izan da.

Finisterreko farola eguerdi inguruan pasatu dogu. Aizea ekarten ekarten asi da. Aize gogorra. Ankakera emoten deusku (kostadutik). Murmoi aundia sartu da itxasoan (zarrantzi aundia, zarragoza). Ozta ozta ikusten doguz gure aizebeetik datozen barkuak. Orain brankatik (aurretik) emoten deusku aizeak. Marejada aundia dago itxasoan. Aizeari eta olatuari aurrera egin eziñik gabiltza. Itxaso aundi bat sartu jaku bodegara bertara (lo egiten dogun tokira). Iru ordu daroaguz kapan (a la capa). Bide gitxi egiten dogu. Orakan orakan goaz (beti leku baten). Jo ta tapa, jo ta tapa.

Illuntze nabarrean kalmune labur bat euki genduan; baiña laster asi zan aizea osterabere, len baiño afrontosoago. Vigora arribadan joan bear izango dogula esan dau radiotik «Artxanda»-ko patroiak. Ezetz eran-

tzun deutsoe beste patrioiak, gure barkuak saiets sendoak dituela eta ainbat ariñen Canariasera eldu bear dogula-ta.

Urrengo egunean argi agertu zan zerua. Bezperako zarrazoia askatu egin da. Eguzkiak geldi geldika jan egin dau aizea, eta baretu egin da itxasoa. Danok gagoz pozarren, oraindik aurrera Canariaserarte Atlantiku erditik joan bear dogu-ta. Arratsaldean poparean (popatik) asi jaku aizea. (Konturatu zaitez aintxiñako berba onegaz: poparean, popatik). Orain ez goaz kosterrez (ez goaz atxerrez), zabaletik baiño. Ur aunditik goaz (uretik). Ez dago ondorik emen. Ur baltza becan eta zeru azula goian. Kantilletik urrun gagoz (kantilletik asago, Bermeotarrak esaten dogun legez). Geroaga ta urerago sartu gara. Gure opostetik petrolero bat dator. Andana aundia dakar. Gure baborretik pasatu da. Ugera luzea itxi dau bere atzetik.

Canariaserarte eguraldi Habana euki dogu. Las Palmasen egun bi egin doguz, edurra artzeko ta biberak erosteko. Gero, abante barriro. Orain kosterrez goaz. Lau eguneko bidea daukogu oraindiño Dakarrerarte. Lemazaiñak txitean pitean begiratuten deutso sondeari, kostalde onetan arezko baixa asko dago-ta. Egorazka egorazka goaz (beerazka beerazka), ein bateko (intensidade bateko) aizea poparean daukogula. Singladura bi eginda gero, illuntzean Cabo Blancoko senaiean (ensenada) errekalatu dogu, karnadea egiteko; baiña ez dogu ezer atrapatu, etxada bi egiñarren. («Karnada»-ren orde, «beita» esaten dabe giputzak; baiña berba au ingles utsa da. «Etxada» kostalde guztian esaten da).

Gero ta gero-bere, allegatu gara Dakarrera; baiña ez gara portuan bertan sartu. Badian (en la bahía) geratu gara danok fondeatuta, illunduarte. Gaubeon, derrigorrean egin bear dogu amurako karnadea, atuna atrapatetan biar goizetik asiko gara-ta. Zorionez, subertosoak izan gara danok: onek lenengo etxadan, arek bigarreanean, danok bete doguz hiberoguztiak sardiña ederragaz.

Urrengo goizean, egunaren sentikera jaigi gara danok. Listo gagoz faenarako. Meladea atarako deutsalagu atunari. Arraintzale pillo bat korosteko tostan jezarrita dagoz, itxasoari begira, atuna noiz agertuko. (Korostari «proa» deituten deutsoe erdaldunak. Manda batetik bestera doan jezarlekuari «tostea» esaten deutsalagu eskuera. Eta mariñeruari, armadore ez danari, «tostarteko»).

Alako baten, goizeko zortziretan, patrioiak ubillada bat (arrañaren saltu bat) ikusi dau eguzkipean (eguzkiak uraren gainean egiten dauan erluzean). Bertara goaz korri guztian, eta arraintzan asten gara. Danok estriborretik. Aurrean mariñeru bat dago mazi egiten (karnada bizia itxasora botetan, debaldeko arraiña atunari jaten emoten). Gero kaiña-

berako gizonak datoz. Atuna azia danean, kaiñaberakoak laguntzaille bana dauke. Laguntzaille oneek, karnada bizia amuan ipinten eta arrain torpea (aundiegia) kako bategaz itxasotik altzetan lagunduten deutsee. (Bermeon kako orreri «txista» deituten deutsalgu). Kaiñaberakoen erdian beste mariñeru bat egoten da, deskantsu barik txiparrari eragiten (mangera bategaz ur txaparradea itxasora botetan), atunak ikusi ez gaizan, errezala ez daiten eta eskapa ez dakigun. Kalada bi egin doguz goizeon, eta bietan arraintzu ona egin dogu.

Arratsaldean sarda ederrak ikusi doguz (itxasoa bitsetan, atunak ubilka, arrain txikia jaten). Enbarkaziño guztiak baltsu baten ibilli gara (leku baten). Baiña gitxi atrapatu dogu: atuna ez da egon jatera (jangartzu egon da). Gure untzian amar grano bakarrik josi doguz.

Gaur gaubeon karnadea egin bear dogu barrero. Atuna kantil er-tzean atrapatetan da (ur aundian, ur azian, eundaz brazako urean). Karnadea barriz, ur txikian atrapatetan da (ur meean, ur zurian, sikutan, plaiean). Karnada lekua naikoa asago kantilletik.

Eguzkia zarratu orduko asi gara lesteraka, plaierazka plaierazka, geldi geldika, sikutarantz. Blankura asko ikusi doguz bidean. (Karnadatarako arrain maseari emoten deutsalgu izen ori, berorren kolorea egunez zuriztea dalako. Berba au kostalde guztian erabilten da).

Gaueko bederatzieta eldu gara karnada lekura. Kalma zuria egiten dau. Sondeak ogetamar braza marketan ditu. Gure barkua andana guztian dabil gora ta beera, arraiña billatuten. Alako baten iru ardor matxo ikusi doguz (iru ardor aundi). Karnadatarako arrain maseari «ardora» deituten deutsalgu, gaeuz botetan dauan argitasunagaitik. Berba au kostalde guztian usetan da. Lenengo etxadeagaz bihero guztiak kompletatu doguz. Karnada elegantea izan da. Arrain garbia (klase batekoa, naaste bakoa), antxoba ederra.

Urrengo egunean, kantillera eldu orduko, arraiña jo dogu. Suberto-soak izan gara. Iru orduko kalera baten bederatzireun atun txikirriño enbarkatu doguz. Nebera biak, aurrekoa ta atzekoa, arraiñez beterik daukoguz. Sasoia da errira (a tierra) joateko. Gonioagaz Freetowneko radiofaroa markatu dogu. Biar goizean zazpiretan-edo sartuko gara portuan. Freetowneko portua gatxa da sartzeko. Azkenean, sartu gara. Kanpoko moillan atrakatu dogu. Danok gagoz pozik. Pixuak amabost tonelada emon deuskuz. Mare ona egin dogu.

Entzun dozuez, jaunak, Bermeotarrak itxasoan erabilten dituen herba banaka batzuk. Onezkero ba dakizue gitxi gorabeera zelakoa dan Bermeotarren euskal leksikua. Nire lan onek 2.200 herba ditu gitxi gora-

beera. Euretariak 600-edo, diferenteak dira. Azkueren iztegiak 353 bakarrik dakaz. Beste guztiak (247, euneko 41) Bermeotarren agoan entzuten dira: batzuk aintxiña aintxiñatik, beste batzuk ez ain aspalditik, danak bizi bizirik baiña.

Nire ustez, Bermeotarren leksikua aberatsa da, interesantea da. Duda barik bizia da. Nire eritxiz, gaur egunean erriaren euskerea Bermeokoaren antzekoa da edonon. Bermeoko fenomenoak ez da bakarrik bertakoa, Euskalerrri guztikoa baiño, batez bere uri aundietakoa. Naita-naiez, auxe da gure euskerea. Batzuk beste euskera bat gura izango leukee, garbiagoa, bitxiagoa. Baiña orain bizi dan euskerea ez da orrelakoa. Ez, ez da orrelakoa. Komentzidu gaitazan. Izkuntza baten giarrca mintzabide izan ala ez izanean datza. Nire ustez, euskera biziaren gaiñean egin bear dogu lan. Euskaltzaleen problema nagusia ez da izkuntzearen bitxitasuna, garbitasuna, bere bizitasuna baiño. Auzi onetan erria da maixua. Berak esango deusku ze euskera klase dan onena alkar ulertzeko eta alkarregaz berba egiteko. Esan deusku Bermeoko erriak.

Aita Imanol Berriatua.

EUSKAL-ITZEN MAIZTASUNA

Bialdu zuen kartaren zatia

Lan luzeagoa eta obeto egiña bialtzeko asmoa euki det, baiña nere gaixua dala ta, ezin izan det egin neure gustora. Zure Nere izena zan Plorentxi liburutik (1), Loidi'ren Amabost egun Urgain'en polizi-nobelatik, Kirikiñoren Abarrak-etatik, eta Altube (G. B.)'ren lan batzuetatik lana egiteko oiñarria artzekotan nengoan, baiña ezin izan det egin. Zure liburuko itzaurrearekin bakarrik egin det lana. Jakiña, eztago dana ondo egiña. Sufijoak eta ez ditut egiñ. Ez bialtzekotan ere egon naiz, ez dagolako ondo amaituta. Baiña onelako lanak egiteko bidea. zabaldu bear degu, Pedagoji-liburuak realismo piskategaz egin nai baditugu. Orrelako liburuak eta egiteko, jakin bear degu zeintzuk diran oraingo idazleak

(1) Aita Luis Villasante-na.